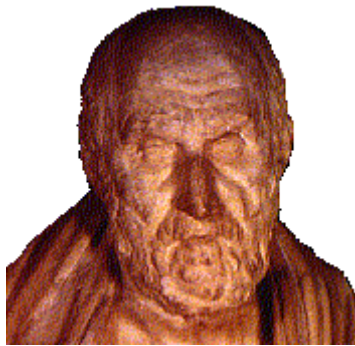

De Geschiedenis van de Griekse wereld

Herodotos

Copyright (C) 2008 Sjaak van Hal

1. INLEIDING	4
2. DE MINOISCHE PERIODE 3000-1450 V.CHR.	6
3 DE MYCEENSE BESCHAVING	12
4 DE KOMST VAN DE DORIËRS	18
5 DE DONKERE EEUWEN	19
6 HET BEGIN VAN NIEUWE TIJDEN	21
7. HET VASTE LAND	23
8 DE PERZISCHE OORLOGEN	29
9 DE PELOPONNESISCHE OORLOG	35
10 HET HELLENISME	39

1. INLEIDING

De geschiedenis van het oude Griekenland is niet een heel makkelijke zaak. Twee factoren maken het bestuderen van het wel en wee van de Grieken moeilijk. Op de eerste plaats valt de oudste geschiedenis van de Grieken in een periode, waarvan we geen geschriften hebben over hun daden. Deze tijd omvat ruwweg de jaren 3000 - 700 voor Christus. De reden voor het ontbreken van geschriften is heel simpel: men had nog geen schrift, in ieder geval geen schrift, dat men gebruikte om boeken te schrijven. Deze periode heet de prehistorische periode. Kennis over de Grieken in deze periode hebben we vooral gekregen door de archeologie en door wat de Grieken eeuwen later nog wisten op te schrijven over hun voorvaders.

Pas vanaf 800-700 v.Chr. bezitten de Grieken een alfabet, dat ze voor het schrijven van boeken gebruikten. Deze periode is de historische. Het duurde echter nog tot de 5e eeuw, dat er een echte geschiedschrijver opstond, te weten Herodotos, die ook wel de vader van de geschiedschrijving genoemd wordt.

De tweede factor, die de bestudering van de geschiedenis van de Grieken bemoeilijkt, is het feit dat er geen echt Griekenland bestond. Weliswaar bestond er één Grieks volk. De eenheid van dat volk was te herkennen aan het feit, dat ze dezelfde taal spraken en dezelfde goden hadden, maar voor de rest viel dat volk uiteen in verschillende stammen en stadstaten (polis) en verspreidden ze zich over steeds grotere gebieden dan alleen het huidige Griekenland. Zo behoorden in de klassieke oudheid tot het Griekse territorium niet alleen het huidige Griekenland, maar ook de kust van Turkije, de kust rond de Zwarte Zee en heel het zuiden van Italië, dat zelfs Magna Graecia, Groot Griekenland, heette.

Een echt Griekenland, zoals het huidige Griekenland, bestond niet. De Griekse staatjes voerden continu oorlog met elkaar. Pas heel laat 350 v.Chr. wist koning Philippos van Macedonië Griekenland te verenigen en zijn zoon Alexander de Grote creëerde een echt wereldrijk, dat zich van Griekenland tot in India uitstreckte. Pas heel laat (5e eeuw v.Chr.) noemden alle Grieken zich met dezelfde naam Hellenen en noemden ze het gebied, waarin ze woonden, Hellas, zoals het moderne Griekenland nog steeds heet. Tot die tijd verdeelden ze zich in stammen.

2. DE MINOISCHE PERIODE 3000-1450 v.chr.

Oorspronkelijk woonde in het Middellandse-Zeegebied een niet Griekse bevolking, het mediterrane ras, waarvan de mensen klein en donker waren. Van dat ras zijn weinig sporen over, hetgeen komt doordat rond 1900 v.Chr. volksverhuizingen van stammen uit de Oekraïne plaats vonden. Deze stammen heetten de Indo-Europeanen, of ook de Indo-Germanen. Deze stammen verspreidden zich uiteindelijk over heel Europa en wonen daar vandaag de dag nog. Uit die stammen zijn de verschillende bevolkingsgroepen (Germanen, de Italische stammen, Galliërs, Grieken etc.) ontstaan met ieder hun eigen taal. Ook al verschilt het Grieks enorm van het Nederlands, toch kan men nog bewijzen, dat beide talen aan elkaar verwant zijn.

Een groep van die Indo-Germanen, de Achaïoi, kwam circa 1900 vanuit het noorden Griekenland binnen en vermengde zich met de bevolking, die daar al woonde. De Achaïoi zijn de eerste Grieken, die Griekse bodem betreden hebben. De nieuwe gemengde bevolking is het begin van het latere Griekse volk en van de Griekse geschiedenis.

Het eerste hoogtepunt van de geschiedenis van Griekenland vormde het eiland Kreta, echter zonder dat de Achaïoi daaraan te pas kwamen. Het volk, dat daar woonde, was van het mediterrane ras en handhaafde zich in zuivere vorm tot 1450. We weten, dat ze geen Grieks spraken, omdat de kleitabletten waarop ze schreven nog niet ontcijferd konden worden. Het schrift, dat zij gebruikten wordt het lineair A genoemd, lineair omdat in regels geschreven is en A omdat de latere Grieken, de Achaïoi, als tweede groep, ook een lineair schrift gebruikten en wel B.

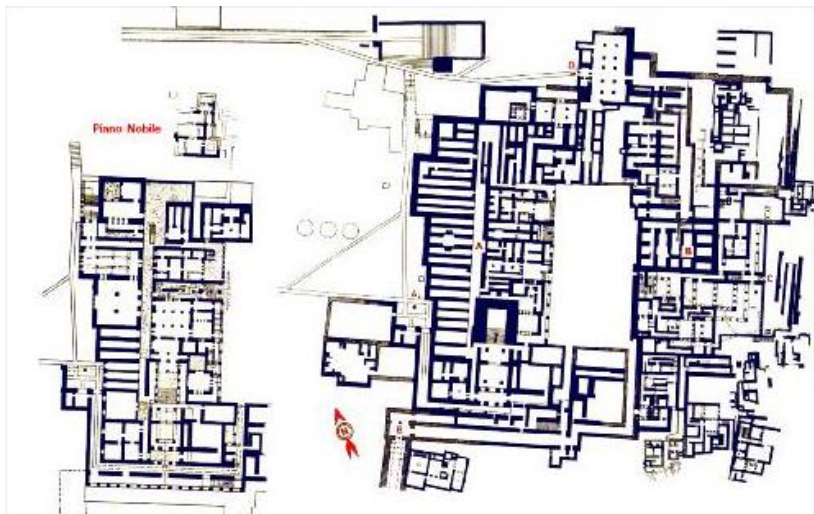
voorbeeld lineair A

Kreta

Reeds voor de komst van de Grieken beleefde Kreta een cultureel en economisch hoogtepunt. Aanleiding hiertoe was de gunstige ligging. Het eiland lag midden in zee tussen de toenmalig machtige volken: de Egyptenaren en de Hittieten in Mesopotamië. Van deze gunstige ligging maakten ze optimaal gebruik door hun zeevaardigheid maximaal te ontwikkelen en uit te buiten. Door hun handel met de overzeese volkeren werden de Kretenzers rijk en door hun rijkdom

machtig en tevens ontwikkelden ze daardoor een hoge cultuur. Het eiland is nooit onder één bestuur geweest. Het werd geregeerd door een paleisbestuur. Op verscheidene plaatsen stonden paleizen, zoals die van Phaistos en Knossos, van waaruit door een koning het omliggende gebied bestuurd werd. De paleizen vertonen een gelijke structuur. Ze hebben allemaal een centrale hof, een wirwar van kamers en gangen, een centraal heiligdom en geen ringmuur, zoals je dat wel zou kunnen verwachten. Het feit dat die paleizen geen ringmuur hadden wijst erop, dat men zich veilig voelde en dat het volk machtig was. Dat ze zich veilig konden voelen was zo vreemd nog niet, want een vijand moest van ver over zee komen en dat was natuurlijk in 1500 v.Chr. een hachelijk avontuur. Bovendien stonden de paleizen relatief ver (6 km) in het binnenland op een hoogte, zodat een vijand al van ver zichtbaar was. Dat die koningen machtig waren blijkt vooral uit de mythologie, waarover later meer.

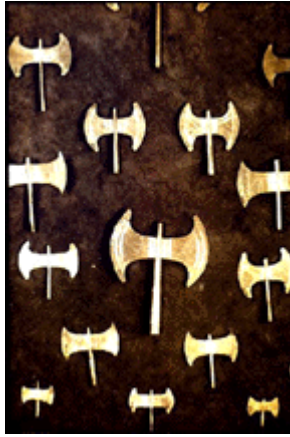

De cultuur van Kreta wordt vooral de minoïsche genoemd. Deze naam heeft die cultuur gekregen van de mythische koning Minos. Het ziet er zelfs naar uit, dat dit geen personen-naam was, maar de titel koning in het Kretenzisch, omdat er meer koningen met die naam bekend zijn. Minos was de koning van het paleis te Knossos. Met name de mythen helpen om enig inzicht in hem en zijn macht te krijgen. Duidelijk uit de mythen wordt, dat Minos de steden/volken der Grieken om Kreta heen overheerste en hen schatting liet betalen in de vorm van mensenoffers. Van het feit, dat in de oudheid

mensenoffers bestonden, zijn wel meer bewijzen. Op het eiland speelde in de religie de stier een centrale rol. Zo was op Kreta een bepaald stierenspel immens populair.

stierenrhyton

dubbele bijlen

Van dit stierenspel zijn verschillende afbeeldingen in de vorm van schilderijen, beeldjes en reliëfs gevonden. Waarschijnlijk was het de bedoeling, dat een atleet via de hoorns van de stier over de stier heen sprong.

In het paleis zou een labyrint gebouwd zijn. Als je de plattegrond van het paleis bestudeert (zie boven), zie je geen labyrint in de vorm van een doolhof. Wel zie je, dat het paleis zelf een doolhof is. De naam labyrint is ontleend aan de dubbele bijl, labrys, een wijgeschenk aan de goddelijke macht, die de Kretenzers aanbaden. Hiervan zijn in heiligdommen gouden exemplaren in groten getale gevonden, maar ook op de posten van het paleis van Minos zijn deze dubbele bijltjes in de vorm van een reliëf teruggevonden, zodat men in latere tijden, toen het paleis van Minos in vergetelheid geraakt was zijn paleis de naam labyrint gaf en dat labyrint in de vorm van een doolhof gedacht werd. Deze ontwikkeling had al snel plaats gevonden. Reeds in de 13e eeuw v.Chr. bestond er zo'n afbeelding van een labyrint. Ook later is het Labyrint tot de verbeelding blijven spreken.

Graffito van Pompeii

Aan de beschaving van Kreta of beter gezegd van de Kretenzers kwam vrij snel een eind in de eerste helft van de vijftiende eeuw voor Chr. De reden is niet echt bekend, maar men zoekt het wel in de uitbarsting van de vulkaan Thera, die in diezelfde tijd plaats gehad moet hebben. Hoezeer die uitbarsting een rol gespeeld moet hebben bij de ondergang van het paleisbestuur is niet duidelijk. Theorieën, dat na de geweldige uitbarsting van de vulkaan en de daarmee gepaard gaande ontploffing van het eiland een enorme vloedgolf over Kreta heen geslagen zou zijn en dat door de as de paleizen op Kreta verbrand zouden zijn, zijn niet reëel. Immers, hoe kan as over een afstand van 150 km. zo'n ravage elders teweeg brengen. Waarschijnlijk heeft de vloedgolf/tsunami ten gevolge van de ontploffing van Thera of een aardbeving de schepen op de kust van Kreta verwoest en waren de Kretenzers zo in één keer hun suprematie op zee kwijt.

Thera

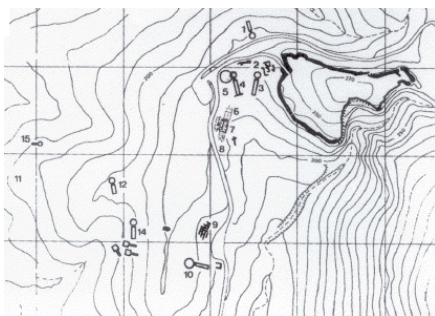
De Achaïoi, die tot dan toe niet op Kreta waren gekomen en zelfs onder de macht van Kreta waren gevallen (zie de mythe van Theseus), hebben zich toen aan de invloed van Kreta onttrokken en de rollen omgedraaid, Kreta veroverd, de paleizen vernietigd en alleen Knossos tot 1400 intact gehouden, totdat ze ook dat vernietigden.

3 DE MYCEENSE BESCHAVING

Deze beschaving heet zo, omdat de burcht Mykenai (Mycene) in de heldenverhalen van Homeros de grootste rol gespeeld heeft. Deze beschaving werd vooral gekenmerkt door burchten, die met zware muren versterkt waren. Deze burchten lagen op het vasteland: de Peloponnesos (b.v. Mykenai, Tyrins, Pylos), Athenai. De bevolking was ontstaan uit de versmelting van de mediterrane bevolking en de Achaïoi. Oorspronkelijk stonden ze onder de macht van de Kretenzers, maar in de 15e eeuw werden ze steeds machtiger en overvleugelden ze de bewoners van Kreta. De versterkingen rond de burchten en de waterbekkens in de burchten zijn vooral rond 1300 v.Chr. aangelegd. De overlevering vertelt, dat toen voor het eerst een laatste groep Indo-Europeanen Griekenland probeerde binnen te dringen: de Doriërs. In eerste instantie wisten de Mykeners en de anderen hen af te weren.

Grafcirkel in Mykenai

plattegrond Mykenai

Zoals gezegd, speelt Mykenai in de verhalen van de dichter Homeros de grootste rol. Wanneer je de burcht zelf bestudeert, vallen een paar details op. Op de eerste plaats is de burcht omgeven door muren, die uit zo grote stenen bestaan, dat de Grieken van de klassieke oudheid (na 700 v.Chr.) geloofden dat ze niet door normale mensen gebouwd waren, maar door reuzen. Dit zouden de Kyklopen geweest zijn: reuzen met slechts 1 rond oog (kuklos = cirkel; oops = oog). In de muur van Mykenai bevindt zich de beroemdste poort van de oudheid: de leeuwenpoort.

In de burcht valt het grootste vertrek op, waar de koning gezeten moet hebben: het megaron. Dit megaron vertoont in alle burchten hetzelfde patroon. In het midden een ronde haardplaats, daaromheen vier zuilen die het dak moesten dragen. In het megaron hielden zich vooral de mannen op.

Het megaron

Verder vallen in Mykenai twee cirkels op, één binnen de muren en één daarbuiten. Dit zijn begraafplaatsen geweest, waar de koninklijke familieleden begraven zijn (zie foto p.12).

Waarom is Mykenai eigenlijk beroemd? Mykenai is beroemd geworden door twee werken van de dichter Homeros: de Ilias en de Odyssee. Homeros leefde in de 8e eeuw v.Chr. op het eiland Chios. Hij is de eerste van de Grieken die literaire werken heeft geschreven met het alfabet, dat de Grieken van het zeevarende volk der Phoeniciërs gekregen hadden. Het onderwerp van de Ilias van Homeros was o.a. de Trojaanse oorlog. Het ontstaan en het verloop van die oorlog is ongeveer als volgt.

Peleus, de koning van de Myrmidonen, zou trouwen met de godin van de zee Thetis. Alle goden waren op de bruiloft uitgenodigd, behalve de godin Eris, want zij was de godin van de ruzie en overal waar zij opdook ontstond twist. Eris was hierdoor beledigd. Zij besloot wraak te nemen. Tijdens het feest opende zij de deur van het feestvertrek en gooide een appel naar binnen met de tekst VOOR DE MOOISTE GODIN. Direct maakten drie godinnen aanspraak op de appel: Hera, de vrouw van Zeus, Athena, de dochter van Zeus en Aphrodite, de godin van de liefde. Alle drie wendden zich tot Zeus, maar Zeus weigerde uitspraak te doen. Als hij de prijs aan een van hen zou toekennen, zouden de andere twee hem het leven zuur maken. Hij verwees hen naar de vrouwenkenner bij uitstek: Paris, prins van Troje. De drie godinnen spoedden zich naar Paris in Troje. Hij kon eerst geen beslissing nemen, omdat alle drie de vrouwen mooi waren. Toen probeerden de drie godinnen hem om te kopen. Hera beloofde hem de macht over Klein-Azië. Athena zegde hem krijgsroem en wijsheid toe, maar Aphrodite stelde hem de mooiste vrouw op aarde in het vooruitzicht. Voor Paris was de keuze nu niet moeilijk. Hij gaf Aphrodite de appel. De twee andere godinnen waren vanaf dat moment Paris en de Trojanen vijandig gezind.

Paris had al vaak gehoord, dat de mooiste vrouw op aarde Helena was. Zij was de vrouw van Menelaos, koning van Sparta en broer van Agamemnon, koning van Mykenai. Dus ging Paris op weg naar Griekenland naar Sparta. Hij werd door Menelaos gastvrij ontvangen zoals gewoonte was bij de Grieken. Toen Menelaos op een dag weg was, schaakte Paris Helena en nam Menelaos' schatten mee naar Troje. Bij thuiskomst vond Menelaos zijn paleis leeg. Hij richtte zich direct tot zijn broer

Agamemnon en vroeg hem om hulp. Nu was het zo, dat Helena inderdaad de mooiste vrouw van de toenmalige wereld was. Toen zij nog jong was en nog uitgehuwelijkt moest worden, dongen alle prinsen naar haar hand. De keuze viel echter op Menelaos. Tegelijkertijd verplichtten allen zich ertoe te hulp te komen, als Helena iets zou overkomen. Nu was het zover. Alle toenmalige vrijers werden opgeroepen en verenigden zich onder de machtigste koning: Agamemnon van Mykenai. Toen alle koningen met hun soldaten en schepen zich in Aulis verzameld hadden, maakte Agamemnon de fout op een jachtpartij een hert, dat aan Artemis, godin van de jacht, gewijd was, te doden. De godin eiste genoegdoening. Tot die tijd woei er geen gunstige wind om naar Troje te varen en werden de soldaten op de kust van Aulis door hitte gekweld. De godin eiste, dat Agamemnon zijn eerstgeboren dochter zou offeren. Agamemnon ging door zijn knieën en liet Iphigeneia komen onder het voorwendsel, dat zij met de grootste held der Grieken, Achilleus, zou trouwen. Op het moment, dat zij geofferd zou worden, kreeg Artemis echter medelijden en zond een nevel naar beneden en legde op het altaar in plaats van het meisje een hinde neer, zonder dat de Grieken het merkten. De godin bracht het meisje heimelijk naar Taurië, waar ze haar priesteres werd. Na het offer voeren de Grieken naar Troje en deden er 10 jaar over Troje in te nemen. Dit lukte pas, nadat de grote held der Trojanen Hektor door Achilleus was gedood. Bij de inname maakten de Grieken gebruik van een houten paard. Zij deden net alsof zij zouden wegvaren en lieten een groot, hol houten paard achter. Hierin hadden ze een aantal Grieken opgesloten. Toen de Grieken waren weggevoerd en achter het eilandje Tenedos voor anker waren gegaan, haalden de Trojanen blij over hun redding het houten paard binnen de muren. 's Nachts toen zij dronken waren en sliepen, kwamen de Grieken uit het paard, openden de poorten en de andere Grieken, die weer teruggevoerd waren, drongen de stad binnen en vernietigden haar.

Eindelijk na 10 jaar konden de Grieken naar huis terug. Velen kwamen echter op zee om. De held Odysseus deed er zelfs 10 jaar over terug te keren. Agamemnon echter was een van de eersten, die thuiskwam. Daar trof hij een vijandige vrouw aan. Zijn vrouw Klytaimnestra immers was vol haat jegens Agamemnon, omdat hij haar dochter voor de Griekse zaak had laten offeren. In diens afwezigheid was zij een verhouding

aangegaan met Aigisthos, die een vijand van Agamemnon was en diens dood wilde. Agamemnon werd zogenaamd vriendelijk door zijn vrouw ontvangen maar eenmaal in bad wierp zij samen met Aigisthos een net over zijn hoofd en doorkliefde het met een bijl. Later heeft Orestes, Agamemnon's zoon, wraak genomen, door zijn moeder en haar minnaar te doden.

De Odyssee overigens vertelt over de avonturen, die Odysseus op zijn weg naar huis meemaakte. Over deze tocht deed hij tien jaar.

Tot in de vorige eeuw heeft men gedacht dat de verhalen van Homeros wel mooi waren, maar weinig waarheid bevatten. Slechts de Duitse handelaar Heinrich Schliemann geloofde in het bestaan van Troje en heeft heel zijn vermogen aan de ontdekking en opgraving van Troje gespendeerd.

Geplaveide ramp van Troje

Troje was maar een kleine stad. In ieder geval is het geen stad, die het verdient om tien jaar lang oorlog te voeren om haar in te nemen. We gaan er natuurlijk helemaal niet vanuit, dat zo veel jaren gestreden is om een vrouw terug te halen. Wat kan dan de reden geweest zijn, dat juist die oorlog van Troje in latere eeuwen zo'n belangrijke factor is geweest in de literatuur. Niet alleen Homeros schrijft over deze oorlog. Ook veel later in de 5e eeuw levert deze oorlog stof voor schitterende toneelstukken. De

verklaring ligt in de geschiedenis. Al eerder is verteld, dat de Mykeense wereld rond 1300 v.Chr. door binnenvallende Doriërs bedreigd werd en dat de Mykeners toen gereageerd hebben met het verzwaren en het aanleggen van muren en het bouwen van waterbekkens. Overgeleverd wordt ook, dat ze met die Doriërs de afspraak hadden gemaakt, dat ze de eerste 100 jaar geen aanvallen meer zouden doen. Dat betekent, dat circa 1200 de Doriërs hun aanvallen weer hervat kunnen hebben. In tijd klopt dit alles mooi. De Trojaanse oorlog heeft 1220 v.Chr. plaats gevonden. Na Orestes horen we van het geslacht van Agamemnon niet meer. Dat betekent, dat er een eind is gekomen aan de heerschappij der Atreïden (Agamemnon was de zoon van Atreus) en waarschijnlijk ook aan de heerschappij van de hele Mykeense beschaving. In diezelfde tijd zien we dat vertegenwoordigers van de Mykeners naar Cyprus vluchtten en dat de burchten vernietigd werden. Dit zou kunnen betekenen, dat de Doriërs nu definitief de Mykeense wereld zijn binnengedrongen. De Doriërs zijn de laatste Griekse Indo-Europeanen, die Griekenland binnen zijn gekomen. Hun beschaving was veel lager dan die van de reeds in Griekenland wonende Grieken. Zij sleurden hen de Griekse middeleeuwen in, waarvan wij nog veel minder weten dan van onze eigen middeleeuwen. Dit komt vooral, doordat de Grieken nog geen schrift hadden. In ieder geval is duidelijk, dat de Trojaanse oorlog de laatste betekenisvolle actie van alle Grieken tezamen is geweest voor de komst van de Doriërs. Deze gezamenlijke actie is in de herinnering van de Achaïoi blijven voortleven en is door hen verheerlijkt, omdat dat hun na de vernedering, die zij door de Doriërs geleden hadden, een gevoel van eigenwaarde gaf. Deze theorie wordt onderbouwd, door wat er met de Achaïoi is gebeurd na en door de komst van de Doriërs.

4 DE KOMST VAN DE DORIëRS

De komst van de Doriërs heeft duidelijk zijn sporen in Griekenland achtergelaten. Deze sporen worden vooral duidelijk, als je bekijkt waar de verschillende stammen (Arkadiërs, Ioniërs en Aioliërs) uiteindelijk kwamen te wonen.

De meeste Doriërs zijn doorgetrokken naar de Peloponnesos. Het onvruchtbare en bergachtige Arkadië midden op de Peloponnesos hebben ze aan de Arkadiërs overgelaten. De rest van de Peloponnesos hebben ze veroverd. Dat was nog niet genoeg. Ze zijn de zee overgestoken naar Cyprus en de zuidkust van Klein-Azië. Op hun tocht naar het zuiden hebben ze ook Attika, waar Athene lag, links laten liggen. Het was te rotsachtig. De Ioniërs, die op de Peloponnesos woonden, zijn via Attika naar het midden van Klein-Azië gevlucht. De Aioliërs, die oorspronkelijk in Thessalië en Boiotië woonden, zijn enerzijds volledig door de Doriërs overvleugeld, anderzijds is een grote groepering de zee overgestoken naar het noorden van Klein-Azië.

Je kunt je voorstellen, dat volkeren zoals de Aioliërs en Ioniërs die van huis en haard verdreven zijn en zeer goede tijden gekend hebben, de grootse daden van hun voorouders graag in herinnering houden. Zo bleven de verhalen over en rond de Trojaanse oorlog in de herinnering van de mensen voortleven. Deze verhalen werden vooral ingestudeerd door rondtrekkende zangers, die ze voordroegen aan de hoven van koningen. Deze zangers leerden al de verhalen uit hun hoofd en gaven ze weer mondeling verder aan hun leerlingen. Zo ging dat eeuwen door. Zo'n zanger was ook Homeros. Hij maakte aan de mondelinge traditie een einde, door de verhalen over Troje en de helden van die tijd op papier op te stellen.

5 DE DONKERE EEUWEN

Door de komst van de Doriërs en de verhuizingen van de Ioniërs en Aioliërs stortte de Mykeense cultuur in elkaar en bereikte een laagtepunt in de Griekse geschiedenis.

In de periode 1000-800 v.Chr. verdween de vooraanstaande positie van de koning in de meeste staten en kwam vooral de landadel meer op de voorgrond. Deze adel kreeg steeds meer grondbezit en het gewone volk pachtte land van die adel. Als de pachter niet aan zijn schulden kon voldoen, werd hij in plaats van vrij man horige en liepen de schulden nog verder op, dan kon hij als slaaf verkocht worden.

De adel hield zich vooral bezig met het zich oefenen in de wapens, die ze hard nodig had in de talloze oorlogen. In die tijd namelijk ontstonden ook de zo geheten stadstaten, poleis (enkelvoud polis). Iedere stad vormde met het gebied om die stad een staat. Het gebeurde wel, dat meerdere poleis in een landstreek lagen met als gevolg veel oorlogen. Ook bezocht de adel graag de sportwedstrijden, waar eeuwige roem te verdienen was. Niet zonder reden zijn de Olympische spelen juist in deze periode ontstaan. Zij werden één keer in de vier jaar gehouden ter ere van Zeus in het plaatsje Olympia op de Peloponnesos. Overigens de berg waar Zeus en de andere goden woonden, de Olympos, ligt in het noorden in Thessalië. De winnaars van de Olympische spelen genoten onsterfelijke roem. Deze Olympische spelen werden op den duur zo belangrijk, dat oorlogen tijdens de spelen tijdelijk beëindigd werden, zodat alle Grieken uit de hele Griekse wereld ze konden bezoeken. Het is echter ook wel gebeurd, evenals in onze tijd, dat staten uit protest wegbleven. De atleten die op de spelen optraden kregen geen geld tijdens de spelen. Maar in later tijden, toen niet meer alleen aristocraten op de spelen optraden maar ook beroepsatleten betekende een overwinning op de spelen onmetelijke startgelden op andere spelen. De Olympische spelen zijn van enorm belang geweest voor het gevoel van de Grieken één volk te zijn. Drie factoren droegen daaraan bij:

1. Ze spraken allemaal een soort Grieks;
 2. Ze hadden allemaal de zelfde goden;
-

3. De Olympische spelen betekenden één keer in de vier jaar saamhorigheid.

6 HET BEGIN VAN NIEUWE TIJDEN

In de 8e eeuw v.Chr. deden zich vele veranderingen in de Griekse wereld voor. De belangrijkste reden hiervan was de ontwikkeling van de scheepvaart en de handel. Tot 800 had de landadel het voor het zeggen gehad. Rijkdom verkreeg men van het land. Maar in de 8e eeuw ontdekte men, dat je door handel te drijven rijker kon worden dan de adel en zodoende ook machtiger. Er ontstond in de stadstaten een rijke middenstand, die de macht naar zich toetrok. Dit werd ook mogelijk, doordat de adel te paard niet meer onoverwinnelijk was. Het volk en de rijken konden met kleinere schilden, speren en zwaard te voet strijden. Ze vormden de falanx (= strijdlinie) der hoplieten (= zwaar gewapenden). Op de meeste plaatsen moest de adel de macht afstaan en in de steden ontstonden timocratieën: macht door geld. Omdat deze timocratieën steunden op het volk sloegen ze vaak om in democratieën. De macht van het geld werd steeds duidelijker, doordat men in deze tijd ook gemunt geld introduceerde. Tot die tijd had men vaak in natura of met stukken metaal gehandeld. De ontdekking van gemunt geld stond op naam van Kroisos, koning van Lydië. Men ging nog verder door niet alleen vanuit de moederstad handel te drijven maar door burgers naar vreemde landen uit te zenden onder leiding van een aanzienlijke burger om elders een kolonie te stichten. De band tussen moederstad en kolonie bleef voor altijd sterk: men nam de goden van de moederstad mee, ook werd haardvuur meegenomen. Deze kolonies werden niet alleen in Zuid-Rusland, maar ook in Zuid-Italië (Groot Griekenland), Sicilië en Egypte gesticht.

hoplietenfalanx

Doordat de gevestigde orde in de staten op de kop gezet was ontstond er overal behoefte aan nieuwe wetten. Er werden wetgevers aangesteld met 100% volmacht. Vaak was men niet tevreden over deze wetten met als gevolg, dat er in de steden een sterke man opstond en zich de macht toeëigende: een tiran. Vaak was de regering van zo'n tiran heel goed, maar waren de opvolgers/erfgenamen van minder niveau, zodat de tirannie na één generatie verdween.

Over verschillende van die tirannen bestaan tot de fantasie sprekende verhalen. Zo ook over de tiran van Samos, Polykrates. Van hem was bekend, dat hij bezeten was van geld en dat hij de macht over de zee wilde hebben. Oroites, een onderkoning van de Perzische koning, kende deze twee zwakheden van Polykrates en zag in Polykrates' machtswellust een gevaar voor de Perzische macht. Om een wit voetje te halen bij de grote koning smeedde hij een list om Polykrates ten val te brengen.

De nieuwe bloei, die zich voordeed, speelde zich in eerste instantie in het oosten af op de kust van Klein-Azië. Dit is niet zo verwonderlijk, omdat de meest welvarende volken op dat moment ook in het oosten woonden, o.a. de Feniciërs en Lydiërs. Doordat de Grieken met deze volken via zeevaart in contact kwamen, werden zij economisch en cultureel geprikkeld. Zo werd de stad Milete de belangrijkste handelsstad totdat ze in 494 v.Chr. door de Perzen werd verwoest. Bovendien introduceerden de Feniciërs het schrift, waarvan Homeros als eerste dankbaar gebruik maakte. Anderen volgden al snel, zoals de dichter Hesiodos en in later tijden filosofen en geschiedkundigen.

7. HET VASTE LAND

Op het vaste land, of beter gezegd in het huidige Griekenland deden zich in dezelfde tijd ontwikkelingen voor die bepalend zouden zijn voor de volgende eeuwen.

Sparta

In Sparta hadden de Doriërs de macht. Deze Doriërs heetten Spartiaten. De oorspronkelijke bevolking hadden zij onderworpen en tot horigen gemaakt: heloten. Zij bewerkten het land, zodat de Spartiaten tijd hadden zich in het gebruik van de wapenen te bekwamen. Dit hadden ze ook wel nodig, omdat zij met weinigen veel heloten onder de duim moesten houden. Deze bekwaamheid kwam hun helemaal goed te pas, toen zij in de 7e eeuw ook de Messeniërs onderworpen hadden. Alles bij de Spartiaten was gericht op de strijdvaardigheid. Jongens gingen al op hun 7e jaar uit huis en vanaf dat moment begon de lichamelijke training. Hun werd een viertal deugden geleerd:

1. eerbied tegenover de ouderen
2. gehoorzaamheid tegenover de staat
3. verdragen van pijn
4. korthed van spreken.

De mannen leefden in tentgenootschappen. De leden van deze tentgenootschappen voerden een gemeenschappelijk leven. De oorlog was een feest. Men trok op in purperen chiton, met een krans op het hoofd en na zich gezalfd te hebben. Ook dichters lieten zich niet onbetuigd. Het volgende fragment is van Tyrtaios, die de Spartanen tijdens de 2e Messeense oorlog (620-30) tot dapperheid aanspoorde:

Het is smartelijk, als je van achteren doorboord bent,
als je in de hitte van de strijd vlucht.

Het is schandelijk, als een dode in het stof ligt
met een lans in zijn rug.

Je moet goed wijdbeens stand houden op beide benen
en je schrap zetten op de grond en met je tanden
in je lip bijten en je dijen en schenen en borst
en schouders met het gewelfde brede schild bedekken
en in je rechter hand een geweldige lans schudden
en je helmboos verschrikkelijk heen en weer zwaaien
op je hoofd en je moet leren bij het verrichten

van geweldige daden te strijden en je mag niet met je schild buiten het bereik van de pijlen gaan staan. Je moet de vijand dicht naderen en in een gevecht van man tegen man hem met je grote lans of zwaard doden en je moet je voet naast voet plaatsen en schild tegen schild drukken en daarbij met helmbos en helm en borst genaderd met de vijand vechten met het handvat van het zwaard of de lans in de hand. Jullie, lichtgewapenden, moeten terwijl een ieder onder een schild schuilt, met grote slingerstenen werpen, terwijl jullie je opstellen bij de zwaar gewapenden.

ruines van Sparta

Heel anders dachten de Ioniërs over de strijd, zoals je kunt opmaken uit het volgende lied van Archilochos (700 v.Chr.).

Iemand der Saiers loopt te pronken met mijn schild,
dat ik als voortreffelijk wapen bij een struik achterliet,
maar mijzelf heb ik gered. Wat interesseert mij dat schild?
Weg ermee! Ik zal weer een ander, dat niet slechter is,
aanschaffen.

Ook vrouwen deden aan lichamelijke oefeningen. Het land, dat door de heloten bewerkt werd, was gelijk onder de Spartiaten verdeeld, maar het was wel bezit van de staat.

Aan het hoofd van de staat stonden twee koningen, aanvoerders in de oorlog. Daarnaast was een raad van ouden: de gerousia. Later

werden er naast de koning 5 jaarlijks gekozen eforen aangesteld, die de eigenlijke macht kregen.

De opvoeding en staatsinrichting van de Spartanen, die op naam van de wetgever Lykourgos staan, zouden in de volgende eeuwen ertoe leiden, dat ze de machtigsten der Grieken zouden zijn in de strijd op het land, maar het feit dat ze met weinigen onophoudelijk de binnenlandse veiligheid moesten bewaken zorgde er ook voor, dat hun aandacht zich beperkte tot hun eigen grondgebied en later tot de Peloponnesos. De geestelijke en culturele ontwikkeling van de Spartanen zou daardoor achterblijven.

De macht van de Spartiaten breidde zich steeds verder uit. Oorspronkelijk vielen onder hun macht de heloten, maar ook de Doriërs die rond Sparta woonden (de perioiken). Deze perioiken waren wel vrij, maar hadden weinig politieke rechten. Na het veroveren van Messenië probeerden de Spartiaten ook de rest van de Peloponnesos te veroveren. Dit lukte niet, maar door de militaire macht van Sparta gingen de overige staten op de Peloponnesos een verdrag aan. In tijden van oorlog zouden zij soldaten leveren, verder zouden de steden vrij zijn. Zo ontstond de Peloponnesische bond. Hierdoor werd Sparta de grootste mogendheid van Griekenland.

Athene

De geschiedenis van Griekenland op het vasteland zou tussen circa 500 en 350 v.Chr. bepaald worden door de tegenstelling tussen Sparta en Athene.

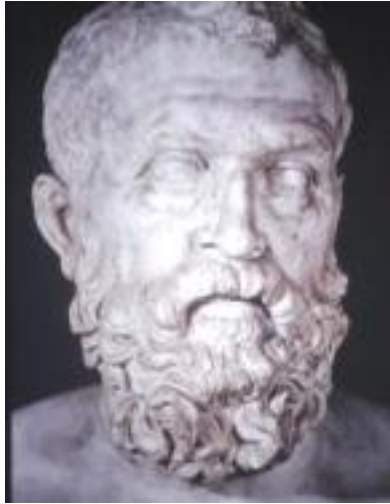
Athene was van origine een stad uit de Mykeense tijd. De Doriërs hadden het links laten liggen. De betekenis van Athene was tot 600 gering. Wel was de koning verdreven en hadden de archonten de macht. Deze archonten werden nog wel uit de adel gekozen.

Athene was een staat van landbouw en veeteelt. In de loop der eeuwen was er een wantoestand ontstaan. De boeren pachtten hun land van de adel. Boeren, die hun pacht niet konden voldoen, werden horigen en wanneer de schulden opliepen werden ze als slaven verkocht. De onvrede in het land werd groot. Men heeft geprobeerd iets aan deze toestand te doen, door de Athener Drakon (624) tot wetgever te benoemen. Helaas zijn van deze wetten weinige over, maar bekend van zijn wetten is wel, dat ze zeer hard waren. Men spreekt dan ook van Draconische wetten. De toestand werd door Drakon's wetten niet geholpen. Bovendien eiste de nieuwe opgekomen middenstand, die zich door zeevaart en handel

verrijkt had, politieke rechten. Er ontstond derhalve het verlangen dat er wetten vastgelegd werden, waarin de kwestie van de schulden en het verkopen van burgers als slaven geregeld werd en waardoor aan de middenstand een aandeel aan het bestuur gegeven werd. Uiteindelijk werd in 594 Soloon als wetgever aangesteld. Soloon wist de noodtoestand op te lossen door aan de wensen van alle groeperingen tegemoet te komen:

1. alle schuldbekentenissen van de boeren werden vernietigd;
2. bij schulden mochten personen niet meer als onderpand dienen; reeds als slaaf verkochte boeren werden vrijgekocht;
3. alle vrije bewoners van Attika werden burgers van Athene;
4. hij deelde de bevolking in drie vermogensklassen in; alleen de rijksten konden archont worden;
5. maar het volk riep hij op ter volksvergadering, zodat ook het volk mee kon praten over belangrijke zaken; er kwam ook een raad (= boulè);
6. de Areopaag (= heuvel van Ares) bleef de plaats waar recht gesproken werd inzake moord,
7. maardaarnaast stelde hij een volksrechtbank (heliaia) in;
8. zij, die tot de drie rijkste klassen hoorden, streden als zwaarbewapenden (=hoplieten); de armste klasse, die der arbeiders, streed als licht bewapenden.

Soloon wist al bij voorbaat, dat alle partijen ontevreden over zijn wetgeving zouden zijn. Om te voorkomen, dat hij gedwongen werd veranderingen aan te brengen, ging hij tien jaar op reis in het buitenland. Alleen hij namelijk kon de wet veranderen. Tegen de tijd dat hij terug zou komen, zou men aan de nieuwe toestand gewend zijn.

Solon

Toch bleef men ontevreden, vooral het volk. We zien dan ook, dat in Athene in de 6e eeuw hetzelfde gebeurde als in vele andere steden. Peisistratos maakte handig gebruik van de onvrede van het volk en maakte zich meester van de macht. Hij was de eerste tiran van Athene. Nu heeft in onze taal het woord tiran een negatievere lading dan het oorspronkelijk had. Het woord "turannos" is eigenlijk geen Grieks woord, maar komt oorspronkelijk uit het oosten en is via de Griekse steden van het oosten naar het westen gekomen. Een tiran is eigenlijk slechts een alleenheerser. Vaak was zo'n tiran ook nog een goed heerser. De problemen begonnen pas bij zijn opvolging. Zo was ook Peisistratos een goed tiran. Hij was van 561 tot 528 v.Chr. tiran van Athene.

Peisistratos legde de eigenlijke basis van Athene's latere grootsheid. Hij maakte de boerenstand welvarend. De handel breidde zich over een wijd gebied uit. Hij legde de grondslag voor Athene's latere hegemonie ter zee, bezette de ingang van de Hellespont, zodat de aanvoer van graan uit de Zwarte Zee veilig was.

Zijn zoons Hippias en Hipparchos deden het minder goed. Hipparchos werd vermoord en Hippias werd in 510 verdreven. Deze vluchtte naar wie later Athene's aartsvijanden zouden worden: de Perzen. Toen Hippias verdreven was legde Kleisthenes de basis voor de democratie (= volksmacht), waardoor Athene zo beroemd is geworden. De macht van de adel werd beperkt. Attika werd in 10 districten verdeeld. Uit ieder werden 50 mensen gekozen om in de boulè te zitten, die het bestuur vormde. Uit ieder district werd een veldheer (stratègos) gekozen. Om te voorkomen, dat er een nieuwe

tiran zou opstaan, voerde hij het ostracisme in. Ieder jaar kreeg het volk de gelegenheid om iemand die gevaarlijk werd voor de staat/democratie voor tien jaar te verbannen. Dit deed men door de naam van de betreffende op een scherf te schrijven: ostrakos.

Harmodios en Aristogeiton, die wel Hipparchos, maar niet Hippias doodden.

8 DE PERZISCHE OORLOGEN

In de 6e eeuw v.Chr. had zich in het oosten een machtige natie ontwikkeld, die der Perzen. De Perzen stonden onder leiding van een koning. Hun verhouding was die van meester en slaven. De koning der Perzen, ook wel grote koning genoemd, had zijn rijk naar het oosten en naar het westen uitgebreid. Zo was hij ook in de buurt van de Grieken aan de kust van Klein-Azië terecht gekomen. Deze Grieken hadden in de zesde eeuw ook een bloei op handelsgebied meegemaakt. Zodoende waren ze voor de koning aantrekkelijk. Als zij onderworpen waren, zouden zij veel belasting opleveren. Maar de Grieken waren niet alleen dol op hun eigen centjes, maar ook hielden ze van hun vrijheid. Dit leidde tot de eerste botsing tussen het westen en het oosten: de Ionische opstand (499-5). Alle Griekse steden in Klein-Azië stelden zich onder leiding van de machtigste stad van dat moment: Milete. Na aanvankelijke successen (inname van Sardes) bleken de Grieken te zwak, ook toen ze door Athene en Eretria geholpen werden. De Grieken werden verslagen en Milete werd verwoest.

De grote koning wil wraak.

Het was Dareios, de grote koning, niet ontgaan, dat de Grieken door de Atheners en Eretriërs geholpen waren. De Spartanen hadden het verzoek van de Milesiërs om hulp afgewezen, omdat het te ver weg was en de expeditie te lang zou duren.

Dareios

Dareios wilde wraak en wel zo zeer, dat hij een slaaf opdroeg bij iedere maaltijd tot drie keer toe te zeggen: "Heer, gedenk de Atheners." Een voorbereidende tocht (de 1^e Perzische oorlog) van zijn schoonzoon Mardonios in 492 liep op een drama uit, omdat diens vloot te pletter sloeg op de Athos. Hiervan leerde Dareios en hij voer dwars over zee. Hij trok in 490 op (de 2^e Perzische oorlog). Het zag er slecht uit voor Athene. Het werd alleen door het kleine stadje Plataiai geholpen. De Spartanen konden niet om religieuze redenen. De Perzen konden zonder problemen naar Griekenland varen, omdat ze niet door schepen werden tegengehouden. Het plaatsje Eretria werd verwoest. De Atheners vertrouwden op hun hoplieten. De Perzen landden op de kust van Marathon, zo'n 39 km van Athene. Onder leiding van Miltiades wist de betrekkelijk kleine Atheense legermacht niet alleen stand te houden tegen de Perzen, maar ze ook terug in zee te drijven. De Atheners verloren in deze strijd slechts 193 man, de Perzen echter 6400.

De Perzische opperbevelhebber, Datis, dacht door in één keer door te varen naar Athene de Atheense bevolking in paniek te brengen, zodat ze zich over zouden geven. De Atheners echter zonden intussen de ijlboode Pheidippides naar Athene. Toen deze te Athene gekomen was en zijn bericht "nenikèkamen" ("wij hebben gewonnen") had afgeleverd, stierf hij van uitputting. Hierdoor werd wel bereikt, dat Datis voor niets naar Athene was gevaren.

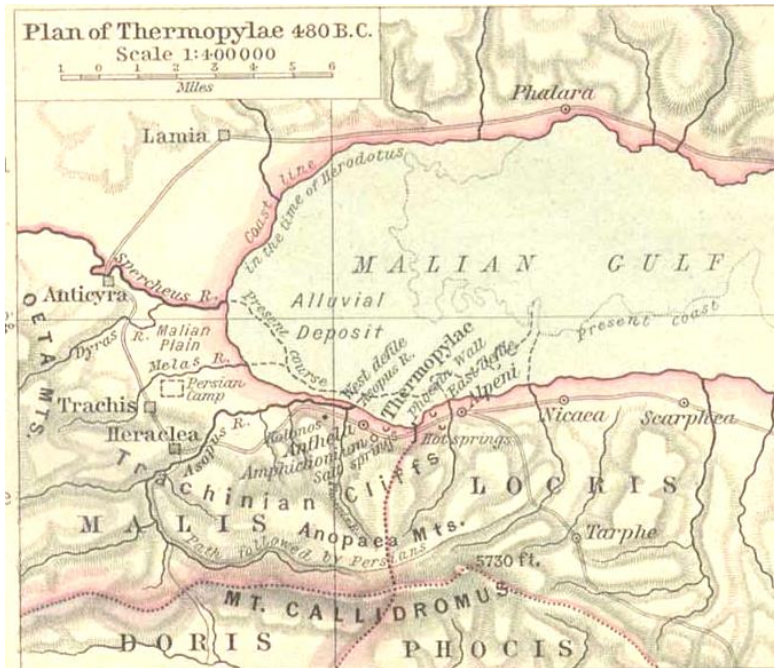
De derde Perzische oorlog

Ondanks zijn nederlaag wilde Dareios toch nog wraak en gaf hij die gedachte niet op. Het is echter nooit zo ver gekomen. Voor zijn doel bereikt te hebben is hij gestorven. Maar zijn zoon Xerxes heeft zijn plannen uitgevoerd. Ter voorbereiding liet hij een kanaal door de Athos graven om te voorkomen, wat zijn vader overkomen was. Intussen verzamelde hij een gigantisch leger. Zijn vloot bestond uit **1207 oorlogsschepen en 3000 kleinere boten**. Zijn leger was nog indrukwekkender: **1.700.000 infanteristen en 80.000 cavaleristen en 537.000 zeelui**. Tijdens zijn tocht naar Griekenland door Thracië sloten zich nog meer manschappen aan en daarbij kwamen ook nog de slaven en dergelijke lieden. Het totaal moet ongeveer **5.000.000** bedragen hebben. Het voetleger en de tros trok over land en moest de Hellespont over. Xerxes liet dus bruggen bouwen (Her.VII,33-6).

Xerxes

Intussen had men in Griekenland ook niet stil gezeten. In Athene was Themistokles aan de macht gekomen. Hij zag de redding van Athene in de toekomst in de bouw van een vloot. Toen de Perzen naderden had hij al 150 tot 180 schepen laten bouwen. De Grieken, die zich wilden verzetten verzamelden zich onder de Spartanen, de leiders van de Peloponnesische Bond, en de Atheners. De Spartanen kregen de leiding. Het landleger der Grieken ging in de enige pas liggen, die toegang verschaftte tot het hartje van Griekenland: Thermopulai. Koning Leonidas had hier de leiding. Ongeveer op de gelijke hoogte bij kaap Artemision lag de vloot der Grieken. Als een wonder wist de vloot de Perzische vloot tegen te houden. Het landleger wist ook lange tijd de enorme Perzische landmacht in de nauwe pas tegen te houden, totdat ze door Ephialtes verraden werden en de Perzen in de rug omhoog kwamen. De Spartanen, 300 in getal, streden tot de laatste man. Allen inclusief hun koning Leonidas sneuvelden heldhaftig (Her.VII,223-8).

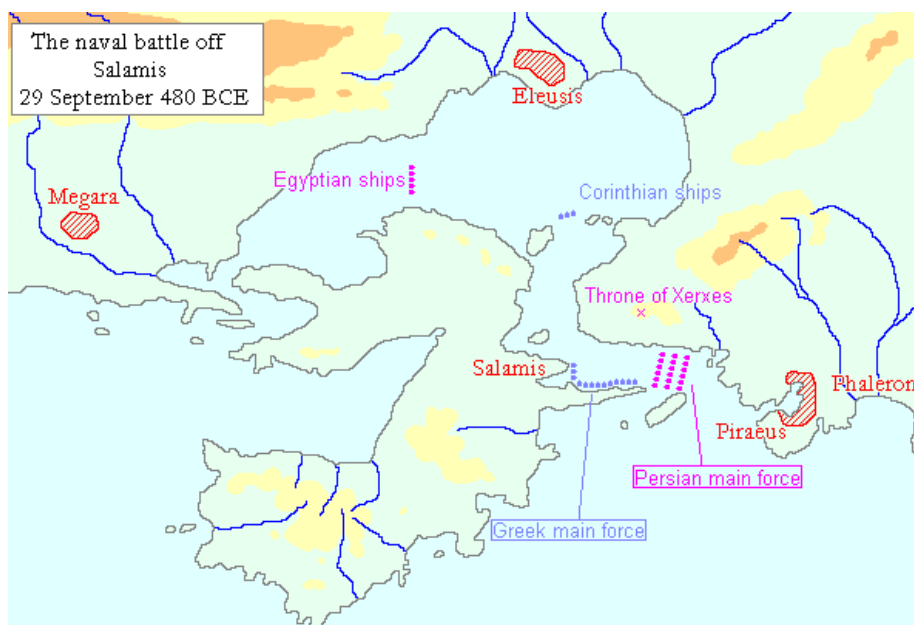

Thermopulai

Nu de Grieken bij Thermopulai verslagen waren trokken allen zich terug. Het vasteland werd tot de Peloponnesos opgegeven. De Perzen trokken door naar het zuiden en namen Athene in en verwoestten het. De Griekse vloot bleef bij het eiland Salamis

wachten op de Pers. Toen die er aankwam, gingen er stemmen op zich verder terug te trekken. Themistokles, de Athener, vreesde, dat zo Athene voor goed verloren zou gaan. 's Nachts stuurde hij heimelijk een heraut naar de Perzische koning om hem te waarschuwen, dat de Grieken zich terug wilden trekken. Xerxes zorgde ervoor, dat een terugtocht onmogelijk was. Zo werden de Grieken gedwongen slag te leveren. Voor een leek leek de Griekse positie hopeloos. De Griekse vloot bestond uit slechts zo'n 360 schepen, terwijl de Pers 1207 grote oorlogsschepen had. De Pers was echter tussen die eilandjes in het nadeel. De Perzische schepen verdrongen en ramden elkaar, terwijl de Griekse voor de nodige verwarring en vernietiging zorgden. Xerxes had stellig verwacht de Grieken vernietigend te zullen verslaan. Om dit goed te aanschouwen had hij een gouden troon op een kaap tegenover Salamis geplaatst.

De koning moest echter aanschouwen, hoe zijn vloot vernietigend verslagen werd. Hij sprong op van zijn troon en met een wagen vluchtte hij naar Perzië terug. Zijn schoonzoon en veldheer Mardonios liet hij achter. Hij moest de Grieken te land verslaan. De beslissende slag werd in 479 geleverd. In plaats van de Grieken te verslaan werd hijzelf verslagen.

De Attische Zeebond

De aanval van de Perzen op het vasteland was nu dan wel definitief afgeslagen, maar de Perzen overheersten nog wel de eilanden en de Griekse steden in Klein-Azië. Sparta voelde zich niet geroepen de Grieken in het oosten te bevrijden, Athene wel. Met hun vloot verdreven de Atheners de Perzen van de eilanden en de kust. De bevrijde steden verenigden zich onder de Atheners in een zeebond: de Attische Zeebond. De leden moesten of geld aan de kas van de bond afstaan of schepen leveren. De kas van de bond werd op het eiland Delos geplaatst.

Zo werd Athene een zeer machtige zeemacht tegenover de landmacht Sparta.

9 DE PELOPONNESISCHE OORLOG

De man onder wie Athene zijn politieke, economische, militaire en culturele hoogtepunt bereikte was Perikles. Hij leidde Athene van 446 tot 429. De functie die hij bekleedde was die van stratègos.

Onder Perikles' leiding groeide de handel en werd de handelsvloot uitgebreid. De haven van Athene Peiraieus werd vergroot en versterkt en door middel van twee lange muren met Athene verbonden, opdat in oorlogstijd het contact met de zee gewaarborgd was. Een zwak punt van de Atheense staat was het geringe aantal burgers. Het had te grote en te vele plannen voor het beperkte aantal burgers. Dat had verholpen kunnen worden door de vreemdelingen, die in Athene woonden (de metoiken), Atheens burgerrecht te geven.

Perikles

Onder Perikles werd de positie van Athene in de Zeebond steeds centraler en tirannieker. Zo liet Perikles de kas van Delos naar Athene halen. Hij gebruikte geld van de kas voor de bouw van schitterende tempels, o.a. de tempel van Athene Parthenos: het Parthenon.

het Pathenoon

De bondgenoten werden meer onderdanen met als gevolg dat Athene minder geliefd was.

De groeiende macht van Athene leidde tot angst bij Sparta en meer nog bij diens bondgenoten. Vooral Korinthe, dat tot die tijd de grootste handelsstad was, vreesde Athene als handelsmacht. Een oorlog was onvermijdelijk.

Perikles had een geniaal plan. Het Attische platteland zou aan de Spartanen prijs gegeven worden. De Attische bevolking zou zich

terugtrekken tussen de muren en de Peloponnesische kust zou met schepen geblokkeerd worden.

Lange muren

De Peloponnesiërs hadden een tactiek van het doen van invallen in Attika. Dit leidde wel tot grote verwoestingen, maar niet tot een

beslissing. Voor de Atheners ging alles volgens plan, totdat in 430-29 de pest heerste in Athene. Het grootste verlies was wel de dood van Perikles. Dit was uiteindelijk het begin van het eind. De oorlog bleef zich nog een tijd voortslepen met een vredesperiode tussen 421 en 413, totdat zich het verschijnsel Alcibiades voordeed. Alcibiades was een charmante jongeman, een begenadigd redenaar en lieveling van het Atheense volk. Terwijl de voorzichtige politicus Nikias vrede met Sparta wilde, streefde Alcibiades naar de alleenheerschappij van Athene. Hij was het, die voorstander was van een expeditie naar Sicilië tegen Syracuse, dat in het westen de machtigste Griekse stad was.

Het stadje Segesta, dat bedreigd werd door Syracuse, had de Atheners om hulp gevraagd. Gezanten waren gaan kijken wat er te halen was en Segesta leek onvoorstelbaar rijk. Het bericht van de rijkdom van Segesta zette de Atheners ertoe aan een geweldig leger en een enorme vloot te sturen. Het leek een expeditie van slechts korte tijd te worden, omdat heel Sicilië verdeeld was. Een van de strategen was Alcibiades. Toen hij op Sicilië was, werd hij echter teruggeroepen om voor het gerecht te komen. Voordat hij vertrokken was, zou hij zich met anderen eraan schuldig gemaakt hebben van de Hermesbeelden (Hermes is o.a. god van het reizen, de handel) de hoofden te hebben afgeslagen.

trireme

Nu bleven als veldheren Nikias en Lamachos achter. De dappere Lamachos sneuvelde snel en Nikias was niet vastberaden genoeg. Intussen is Alcibiades nooit in Athene aangekomen, maar naar Sparta gevlucht. Hier keerde hij zich tegen Athene en zorgde ervoor, dat Athene tenslotte geweldige verliezen op Sicilië zou lijden.

Alcibiades gaf de Spartanen het advies deel te nemen aan de oorlog op Sicilië aan de kant van Syracuse en in Attika de zilvermijnen, een grote bron van inkomsten van Athene, te bezetten. Alcibiades' populariteit in Sparta kon niet meer kapot, totdat hij moest vluchten, omdat hij een relatie had met de koningin. De hulp, die de Spartanen de Syrakusanen brachten, was van doorslaggevende aard. De Atheners werden verpletterend verslagen. De vloot kwam in handen van de Syrakusanen. Het leger, dat het binnenland ingevlucht was, werd gevangen.

Slechts 1/7 deel overleefde de slagpartij. Zij kwamen in steengroeven in Syracuse te werken, waar ze letterlijk weggroten. Nikias stierf door beulshanden.

Deze expeditie had desastreuze gevolgen voor de Atheners. Doordat het verzwakt was door het verlies aan geld, mannen en schepen, vielen ontevreden bondgenoten af, verdreven de Perzen de Atheners van de kusten en eilanden van Klein-Azië.

Nog een keer leken de Atheners zich te hervinden, toen zij in 406 bij de Arginusische eilanden met hun vloot nog een keer wisten te winnen.

Maar na de slag stak een storm op en de strategen waren niet in staat de drenkelingen van de Atheners op te pikken. In plaats ervan dat de Atheners blij en dankbaar waren, hebben ze zich van de laatste goede strategen beroofd door ze in een massaproces ter dood te veroordelen. Het gevolg was dat de Atheense vloot in 405 bij Aigospotamoi definitief verslagen werd. In 404 volgde de inname van Athene. Sparta's bondgenoten wilden de vernietiging van Athene. Dit weigerde Sparta, omdat Athene zich zo verdienstelijk had gemaakt jegens Griekenland in de Perzische oorlogen. Wel moest Athene de lange muren afbreken, de vloot in leveren en i.p.v. een democratie kwam een oligarchie van 30 in Athene. Deze Dertig ontwikkelden zich al snel tot een bloeddorstig, hebzuchtig stelletje, dat veel burgers omwille van hun geld liet ombrengen. Reeds in 403 keerde de democratie in Athene terug. Athene is nooit meer zo machtig geworden als voorheen.

Overigens zakt ook Sparta weg. De eerste helft van de vierde eeuw v.Chr. bestond uit oorlogen tussen Sparta, Athene en Thebe, dat intussen machtig was geworden. Deze drie steden putten elkaar uit.

10 HET HELLENISME

Philippos van Macedonië

Door de onderlinge machtsstrijd van Athene, Sparta en Thebe was het oude Griekenland verzwakt. De Pers lag op de loer en zou het ook zeker aan zijn rijk toegevoegd hebben, als niet onverwacht een nieuw volk de macht greep: de Macedoniërs.

De Macedoniërs woonden in het noorden van Griekenland. De Grieken zelf beschouwden de Macedoniërs als onvolwaardige Grieken. Het was een ruw volk en had de hele ontwikkeling, dat het Griekse volk had meegemaakt vanaf 700 v.Chr., niet beleefd. In 359 kregen de Macedoniërs een zeer ambitieuze koning: Philippos. Hij had drie doelen:

1. Macedonië tot één grote Balkanstaat maken
2. Macedonië tot een zeemacht maken
3. als Griek erkend worden.

In weinig tijd wist Philippos Thracië en heel Griekenland te veroveren. De Atheners en Thebanen werden in 338 bij Chaironea definitief verslagen. In strijd met de toen geldende gewoonte achtervolgde hij de verslagenen niet. Hij wenste met de Griekse staten een onderling verdrag van vrede en stichtte een Griekse statenbond. De werkelijke vrijheid of onafhankelijkheid van die staten was echter beperkt en het deed de Grieken leed overheerst

te worden door de koning van een land, dat kort tevoren nog helemaal niet meetelde.

Philippos' ambitie was nog niet gestild. Hij wilde zich zelfs opwerpen als wreker van de daden van Xerxes tegen het Griekse volk een eeuw eerder. De Grieken hadden natuurlijk wel door, dat hij niet zozeer wraak wilde nemen, maar de Perzische koning van de troon wilde stoten en ook diens macht zich wilde toe-eigenen. De Grieken stemden in met een panhelleense wraakoefening, maar voordat de expeditie vertrokken was, viel de nog maar 47 jaar oude koning in 336 door moordenaarshand.

ALEXANDER DE GROTE (356-323)

Alexander had van zijn vader Philippos alleen het Macedonische bloed. Zijn moeder Olympias kwam uit Epiros. Zij was een teugelloze vrouw vol van hartstochten, maar wel van een geestelijk hoog niveau. Veel van Alexander's karakter was aan haar ontleend. Zo deed Alexander veel in een opwelling. Op dertienjarige leeftijd werd hij leerling van de filosoof Aristoteles. Zonder twijfel zal Aristoteles in de twee jaar, die zijn onderwijs duurde, Alexander liefde en waardering voor de Griekse cultuur bijgebracht hebben. Vanaf zijn vijftiende volgde een militaire opleiding. Reeds bij de slag van Chaironea heeft Alexander op 18-jarige leeftijd meegestreden met zijn vader Philippos. Hierbij had hij de leiding

over de Macedonische linkervleugel. Na de dood van zijn vader, toen hij nog maar twintig was, werd Alexander koning van Macedonië.

De Grieken achter zagen hun kans schoon in opstand te komen, maar al snel werd duidelijk, dat de capaciteiten van Alexander zeker niet minder waren dan die van zijn vader. De opstanden sloeg hij snel neer. Thebe maakte hij tot voorbeeld. De stad werd verwoest met uitzondering van de tempels van de goden en het huis van de dichter Pindaros.

Nadat Alexander zijn leiderschap in Griekenland veilig had gesteld stelde hij zich tot doel de plannen van zijn vader uit te voeren. In 334 trok Alexander onder het mom van panhelleense wraakneming tegen de Perzen op. De toenmalige Perzische koning Dareios III was zwak en had onvoldoende voorzorgsmaatregelen getroffen. Alexander veroverde in korte tijd Klein-Azië. Beroemd is van Alexander, nadat hij de Hellespont was overgestoken, het bezoek aan Troje. Met een paar vrienden heeft hij Troje bezocht. Daar heeft hij een plechtig offer aan Athene gebracht en een tweede offer aan Priamos, waarmee Alexander zich wilde verzoenen. Zijn mythische voorvader Neoptolemos, zoon van Achilleus, had de grijze koning van de Trojanen bij het altaar van Zeus dood geslagen. Daarna legde hij een krans op het graf van de door hem zeer vereerde Achilleus. Luid prees hij het geluk van Achilleus, omdat zijn heldendaden bleven doorleven onder het nageslacht door de werken van Homeros.

Op zijn mars door Klein-Azië kwam hij ook door Gordion. Hier liet hij zich leiden door zijn impulsieve gedrag (onder zijn vrienden leefde de uitdrukking: **ποθος αυτον ελαβεν**: het verlangen greep hem). Op het slotplein stond de wagen van de legendarische koning Gordias opgesteld en deze wilde hij zien. Het juk was met de wagen verbonden door middel van een knoop. Volgens een orakel zou diegene, die de knoop zou ontwarren, de heerschappij over Klein-Azië krijgen. Alexander pakte zijn zwaard en hakte de knoop door.

In 333 versloeg Alexander Dareios verpletterend bij Issos in Syrië. Dareios vluchtte, maar Dareios' moeder, vrouw en drie kinderen vielen in handen van Alexander. Alexander liet Dareios weten, dat ze nog leefden en een koninklijke behandeling zouden krijgen, tevens liet hij hem in een brief weten, dat hij, Alexander, zich nu als koning van Azië zag en dat Dareios zich voortaan tot hem als mindere moest wenden. Dareios was echter niet van plan zich zomaar te onderwerpen.

Het gevolg van de overwinning bij Issos was dat het machtige Phoenicië en ook de machtige eilanden Cyprus en Rhodos zich aan hem onderwierpen. Onverwachte tegenstand bood in 332 echter de Phoenicische eilandstad Tyros. De belegering van deze stad duurde 7 maanden. Tenslotte met enorme inzet van mannen en materieel legde hij een kilometer lange dijk aan van het vasteland naar Tyros, waardoor hij de vestingwerken doeltreffend kon aanvallen. Hij liet een brede bres in de stadsmuur slaan. De stad werd verwoest en onder de bevolking werd een bloedbad aangericht. Slechts 30.000 mensen overleefden het. Zij werden als slaven verkocht.

Dareios

Van Tyros trok hij naar Egypte, dat hij met gemak innam, zodat hij niets meer in zijn rug te vrezen had, wanneer hij naar het oosten zou trekken. De belangrijkste daad, die hij in Egypte verrichtte, was het stichten van Alexandrië, dat zich later tot wereldstad zou ontwikkelen. In Egypte raakte Alexander ervan overtuigd de zoon van de god Amon te zijn, die in de ogen van de Grieken gelijk was aan Zeus. Alexander was hiervan zo overtuigd, dat hij het fysieke vaderschap van Philippos uitsloot. De wens zich hierover zekerheid te verschaffen was zo sterk bij hem, dat hij een lange tocht ondernam naar de oase van Amon in de Libische woestijn. Na een uiterst moeizame tocht bereikte hij de oase. Hier kreeg hij te horen inderdaad de zoon van Amon te zijn.

Toe Alexander niets meer in zijn rug te vrezen had, trok hij in 331 op naar de kern van het rijk van Dareios. Dareios had door het lange oponthoud van Alexander in het westen inmiddels een gigantisch leger verzameld, veel groter dan dat van Alexander. Alexander ontmoette hem bij Gaugamela ten oosten van de Tigris. Dareios

werd verpletterend verslagen. Zelf wist hij met enkele duizenden te ontkomen naar Ekbatana. Alexander trok naar Babylon, waar hij als koning werd binnengehaald. Vanuit Babylon trok Alexander naar Susa. Dit was de eigenlijke hoofdstad van Het Perzische rijk. Van hieruit waren ooit Dareios II en Xerxes naar Griekenland opgetrokken. De reusachtige schatten van Susa vielen hem in handen, evenals die van de stad Persepolis (= stad der Perzen). Vanuit deze stad was door de eerste koning Kyros het latere Perzische rijk gesticht. Om toch enige wraak te nemen om de tochten der Perzen tegen Griekenland heeft hij het paleis van Dareios I in brand gestoken.

Dareios III begreep, dat hij verloren was en vluchtte naar het oosten om daar een nieuw rijk te stichten. Zo ver is het nooit gekomen, omdat hij door een van zijn onderkoningen, Bessos, gedood is. Bessos had namelijk de trouw aan Dareios opgezegd en hem gevangen genomen. Diegenen van het hof van Dareios, die Dareios trouw bleven, vluchtten naar Alexander en werden door hem eervol opgenomen. Alexander achtervolgde Bessos en toen hij hem bijna had ingehaald, liet Bessos Dareios doorsteken. Een paar minuten later kwamen de Grieken op de plaats van de moord. Dareios was vastgebonden op zijn wagen en blies zijn laatste adem uit. Met koninklijke eer liet Alexander Dareios in Persepolis in de koninklijke graven bijzetten.

Alexander was nog niet bevredigd door al zijn veroveringen. In de overtuiging, dat ten oosten van India de rand van de wereld lag, besloot hij de wereld tot daar te veroveren. In 326 trok hij naar India en zijn veroveringen liepen voorspoedig. Zijn soldaten raakten echter door de regens uitgeput en dwongen hem in 324 terug te keren.

Eenmaal terug in Babylon werd hij plotseling door een ziekte getroffen. Hij stierf binnen een paar dagen. Hij was 33 jaar oud.

DE BETEKENIS VAN ALEXANDER

Alexander heeft zich niet gezien als de man, die het oosten aan zich onderdanig maakte. Hij wilde een groot wereldrijk stichten, waarin de verschillende volken één gemeenschap zouden vormen. De oude tegenstellingen en spanningen moesten daarvoor verdwijnen. Om dat te bereiken moesten elementen van de Griekse cultuur in de Perzische samenleving en elementen van de Perzische in de Griekse samenleving geïntroduceerd worden. Dit hoopte hij te bereiken door

Griekse steden te stichten in het oosten, door onderlinge huwelijken. Zo trouwde hijzelf met een Bactrische schone van 13 jaar: Rhoxane. Aan handel en verkeer liet hij zich veel gelegen liggen. Hij probeerde een zeeweg te vinden tussen India, Babylonië, Arabië en Egypte.

De cultuur die door het optreden van Alexander ontstond heet het Hellenisme. in de kunst kreeg men aandacht voor het persoonlijke, alledaagse; de mensen zelf waren burgers van een wereldrijk: kosmopolieten.